

СУЧАСНА ГЕОГРАФІЯ ЯК ПРОТОТИП МАНДРІВОК КАЗКОВИХ ГЕРОЇВ

КЗ «НВК: ЗШ I-III ст.-гімназія №23 ВМР»

Анотація

Ще до появи географічної науки люди прекрасно вміли орієнтуватися в навколишньому світі. Вони на практиці пізнавали особливості природи своєї місцевості і завдяки спостережливості і кмітливості виживали у небезпечному середовищі. Уявлення про закони природи і суспільства формувалися на основі досвіду, але їхнє розуміння, змальоване в міфах і казках, має більше ознак фантастики, ніж реальності.

Важливість розгляду природно-географічних факторів, відображених у казці, полягає в тому, що вони можуть неабияк впливати на свідомість і світогляд сучасного покоління. Люди перебувають у нерозривному зв'язку з природою, проте, в житті давніх народів вона посідала важливе місце, а в епоху високих технологій відійшла на другий план. Зробимо перші кроки від казок до дивовижної науки географії, знайомство з якою відбувається задовго до навчання у школі. Мама відкрили нам світ чарівних казок, які рясніють простими, але такими цінними географічними істинами. Саме вони, казки, вперше знайомлять нас з географічними поняттями. До такого висновку ми прийшли в результаті проведеного дослідження, зіставивши відомі епізоди з казок і реальні наукові дані.

Ключові слова: географічні об'єкти, географічні явища, казки, казкові герої.

Abstract

Even before the advent of geographical science, people knew how to navigate the world around them. In practice, they learned the features of the nature of their area and through observation and savvy survived in unsafe environment. The notion of the laws of nature and society was formed on the basis of experience, but their understanding, depicted in myths and fairy tales, has more signs of science fiction than reality.

The importance of considering natural-geographical factors, reflected in the tale, is that they can greatly affect the consciousness and outlook of the modern generation. People are inextricably linked with nature, but in the life of ancient peoples, she occupied an important place, and in the era of high technology went to the background. Let's make the first steps from fairy tales to amazing science of geography, familiarity with which is long before going to school. Moms have opened to us a world of fairy tales, which abound with simple, but such valuable geographic truths. They, fairy tales, first introduce us to geographical concepts. To this conclusion we arrived as a result of the study, comparing known episodes from fairy tales and real scientific data.

Keywords: geographical objects, geographic phenomena, fairy tale, fairy-tale heroes.

Зазвичай, читаючи міфи, легенди, казки ми лише дивимося на описи природи і не звертаємо уваги на те, що в них можна знайти правдиве відображення дійсності. Однак в багатьох народних творах описуються достовірні географічні особливості часу.

Ми стверджуємо, що події казок відбуваються в реальному географічному середовищі.

Казки наповнені метафорами, образами. Потрібно лише їх зрозуміти. Та часто ми можемо лише здогадуватися, що вони означають. Напевно, завдяки цьому в казках і зберігається те початкове-загадкове, що в них було закладено. У кожному відомому творі є відразу кілька рівнів знань про устрій світу і людини, про основи життя, які глибоко приховані і відкриваються не одразу. У казці немає жодного порожнього слова або випадкових подій - усе гармонійно і злагоджено. І розкривати багатвікові таємниці людям доведеться ще дуже довго.

Казки захоплюють нас і переносять у світ фантазій не лише нереальними сюжетами, де оживають предмети, олюднюються тварини, але й несподіваними, неповторними іменами персонажів, назвами географічних об'єктів та предметів побуту тощо. Цікавими є, насамперед, власні географічні назви.

Розглянемо кілька географічних об'єктів, змальованих у популярних казках.

Так, головні герої звертаються по допомогу до чарівної тарілочки, щоб побачити бажане. Для цього потрібно, щоб яблучко котилося по тарілочці. Таке пристосування має певні спільні ознаки з

географічним винаходом - глобусом (від лат. Globus, «куля»; тривимірна модель Землі)[1].

Цікавим є і чарівний клубок ниток. Він, зазвичай, зберігається у Баби Яги, яка допомагає головному герою в пошуках правильного шляху, оскільки клубок біжить ліською стежкою в потрібному напрямку. Це чудопристосування, на нашу думку, далекий родич приладу, що допомагає в орієнтуванні на місцевості, відомого кожному школяру як компас. І так само, як і чарівний клубок ниток, завжди має один напрям, а точніше завжди вказує на північ.

Розглянемо ще один об'єкт з казки О. Пушкіна «Золотий півник». Головний герой, півник, вказує на наближення небезпеки. Точнісінько, як метеорологічний прилад для вимірювання напрямку і швидкості вітру – флюгер.

У пошуках пригод казкові герої на роздоріжжі, зазвичай, натрапляють на камінь – надійний помічник, який вкаже дорогу і розповість, що на них чекає у разі вибору того чи іншого напрямку. Ми дійшли висновку, що завдяки наявності умовних знаків, масштабу, напрямку руху, опису певної ділянки місцевості, показу місцевості в зменшеному вигляді казковий об'єкт «Камінь» багато в чому схожий на топографічний план. Для підтвердження наших міркувань звернемося за визначенням:

«топографічними планами називають докладні зображення земної поверхні і географічних об'єктів, розташованих на ній» [2].

Ще до появи географічної науки люди прекрасно вміли орієнтуватися в навколишньому світі. Вони на практиці пізнавали особливості природи своєї місцевості і завдяки спо'стережливості та кмітливості виживали у небезпечному середовищі. Уявлення про закони природи і суспільства формувалися на основі досвіду, але їхнє розуміння, змальоване в міфах і казках, має більше ознак фантастики, ніж реальності, оскільки ще не отримало наукового пояснення.

Так, у казці П. Єршова «Горбоконики» особливе місце відведено процедурі занурення в киплячу воду, яка мала чудодійні властивості. Ми розуміємо, що йдеться про джерела термальних вод, цілющість яких оспівували ще римські аристократи. Сучасною наукою доведено, що солі хлориду натрію, йодид, бромід і мікроелементи [2] у складі гарячих вод сприяють прискоренню процесу клітинного метаболізму і регулюванню синтезу еластину і колагену. На даний момент в Україні, на Закарпатті, можна виділити три осередки, де можна пройти курс лікування термальними водами: с. Велятино, с. Берегово, с. Косино.

Буян — казковий острів-град у російському фольклорі 19 ст. Став відомим завдяки «Казці про царя Салтана» О. Пушкіна. Описується як таємничий острів в океані зі здатністю з'являтися і зникати. Три брати — Північний, Західний і Східний Вітри – жили там. Острів Буян наділений чудо-силою: на ньому зберігаються чарівні речі, які допомагають героям боротися зі злом. На березі росте містичний дуб, де заховане яйце з голкою, на кінчику якої міститься смерть Кося. Там же на острові є священний камінь алатир, що позначає центр світу.

Острів дійсно існує і знаходиться на північному сході Німеччини - острів Рюгена в Балтійському морі, який в давнину називали Руян.

Одним з головних багатств кожної країни є мінеральні ресурси. І вони описуються у казках П. Бажова «Малахітова шкатулка», «Хазяйка мідної гори», «Срібне копитце».

Розглянемо інше явище. У казці О. Пушкіна «Про царя Салтана» є такий момент:

... Где-то вздуется бурливо
Окиян, подымет вой,
Хлынет на берег пустой,
Расплеснется в шумном беге,
И очутятся на бреге,
В чешуе, как жар горя,
Тридцать три богатыря...[3]

Висунемо гіпотезу, що автор мав на увазі дію цунамі.

У казці 33 богатырі володіють потужною силою і виходять з моря на сушу, так само як і потужне цунамі виривається на поверхню.

Чудово могутню силу свисту мав інший герой казки – Соловей-розбійник. Прізвисько «розбійник» цілком виправдане. Один його подих міг викликати страшний вітер, який підіймав в повітря різні предмети, цілі війська.

Серед небезпечних явищ природи одним з найбільш руйнівних є смерч. Він викликає катастрофічні руйнування в смугі проходження шириною в кілька десятків або сотень метрів.

Ось і Соловей-розбійник одним подихом міг викликати страшний вітер, який підіймав в повітря різні предмети, цілі війська, тобто створював руйнівну силу.

У різних казках зустрічаються чарівні предмети: ступа Баби Яги, чоботи-скороходи, килим-літак. Об'єднує їх здатність літати, велика швидкість, зручність у використанні. Можливо, в далекому майбутньому будуть існувати їх аналоги, але в даний час ці предмети віддалено нагадують такі повітряні види транспорту як літак, автомобіль, потяг, якими так зручно мандрувати і пізнавати світ.

В улюбленій нами з дитинства казці «Снігуронька» дід з бабою зліпили зі снігу собі онучку. Пішла

Снігуронька гуляти з подружками, стрибнула через багаття і розтанула, перетворилася на хмару, а навесні з дощем пролилася на галявину і перетворилася на красиві квіти. В цікавій формі казка знайомить нас з дивовижним природним процесом: кругообігом води у природі.

Якби не було кругообігу води в природі, то на суші не було б річок, озер і підземних вод. А отже, не було б і життя. Тому, яким би сумним не був фінал казки, насправді вона уособлює в собі продовження життя в іншій формі.

У багатьох казках перед головними героями постає нелегкий вибір: «Направо підеш - життя втрапиш, наліво підеш - голову загубиш, прямо підеш ...». У цьому випадку розглядається приклад визначення у казці сторін горизонту.

Ми бачимо, що казки мають широкі можливості для формування фундаментальних знань про довкілля. Ми розкрили взаємозв'язок казкових явищ з географічними. Тому при вивченні предмета доцільно використовувати легенди, міфи, казки.

Працюючи з казками ми навчаємось самостійно підходити до відповідей на багато питань і краще запам'ятовувати географічні терміни і поняття, вчимося встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, зіставляти події та робити висновки.

Казка дає відповідь на питання, як пристосувалася людина до життя в умовах помірного клімату, в зоні лісів. Вона вчить працьовитості і дбайливому ставленню до всього, що створено працею. Щоб вижити в суворих умовах, людині доводилося постійно вдосконалювати житло, вирубувати ліс під поле, вирощувати зернові та овочеві культури. Отже в казці закладено величезний виховний і пізнавальний потенціал і використання її поряд з сучасними формами, методами і технологіями є просто необхідним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Географічна енциклопедія України // Енциклопедія сучасної України : у 30 т. / ред. кол. І. М. Дзюба [та ін.] ; НАН України, НТШ, Координаційне бюро енциклопедії сучасної України НАН України. — К., 2003–2016.
2. Пестушко, Уварова. Географія 6 клас - Київ, «Генеза» - 2014 – С.256
3. Пушкин А. С. Сказка о царе Салтане, о сыне его славном и могучем богатыре князе Гвидоне Салтановиче и о прекрасной царевне Лебедь. – Изд. «Веселка», - К. - 1976
4. Пушкин А. С. Сказка о золотом петушке. Для дошкольн. возр. - К., Веселка, -1981
5. Єршов П. Горбоконики. - Переклад українською – М.Рильський
6. Бажов, П. П. Малахитовая шкатулка. — Донецк : Донеччина, 2001.
7. Мідної гори Хазяйка : казки : для мол. та серед. шк. віку / Павло Бажов ; [пер. з рос. О. Іваненко ; іл. М. Лашкевич]. — К. : Нац. кн. проект, 2011. — 365, [1] с
8. Гуси-лебеді. – народна казка.
9. Російська народна казка Снігуронька. – Казки. – К., - 2015

Подорожняк Наталія Олександрівна – вчитель географії, спеціаліст вищої категорії, «НВК: ЗШ І-ІІІ ст.-гімназія №23 ВМР»

Бурдейна Олеся Вікторівна – учениця 7-Г класу КЗ «НВК: ЗШ І-ІІІ ст.-гімназія №23 ВМР»

Гонта Людмила Вікторівна – учениця 7-Г класу КЗ «НВК: ЗШ І-ІІІ ст.-гімназія №23 ВМР»

Podorozhnyak Natalia A -Teacher of geography, a specialist of the highest category, Grammar School 23

Burdeina Olesia V. - form 7-D, Grammar School 23

Honta Lyidmila V. – form 7-D, Grammar School 23